

"פסגת הנגב" - ומה הלאה?

עורכת: ענת קורץ | 28 בפברואר, 2022

"פסגת הנגב" מתמקדת בדימויים: המדינות שנציגיהן נוטלים חלק במפגש חותרות להעביר מסר של התארגנות משותפת לנוכח אתגרים משותפים. גם ארצות הברית מבקשת להפגין באמצעות הפסגה מחויבות לבעלות בריתה באזור וליציבותו. אמנם בפועל, מדינות האזור אינן יכולות למנוע את גיבוש הסכם הגרעין עם איראן ולמעט ישראל, הן נרתעות מלהתעמת צבאית עם איראן; החותמים ממשיכים להכות בערב הסעודית ובאיחוד האמירויות, ללא מענה של ממש מצידן; על אף בקשת וושינגטון, מדינות המפרץ בוחרות לא לשאוב דלק לטובת המערב. לכן, שאלה הנותרת פתוחה, גם לנוכח ההישג המרשים שגרפה ישראל מעצם קיום הפסגה בנגב, היא מידת הנחישות והיכולת של המשתתפות במפגש לתרגם הבנות שיושגו במהלכו למדיניות אפקטיבית.

במאמרים הכלולים בקובץ זה מנותחים היבטים שונים של "פסגת הנגב": הבינלאומי, האמריקאי והמזרח תיכוני בדגש על איראן, מדינות המפרץ, מצרים ומרוקו. כן נדונות משמעויות המפגש לאותם גורמים שנציגים מטעמם לא נכחו בו - הפלסטינים וממלכת ירדן. השלכות הפסגה לביטחונה הלאומי של מדינת ישראל ולמעמדה במזרח התיכון ובזירה הבינלאומית עוברות כחוט השני במאמרים כולם.

התמקדות בדימויים ופחות מכך במעשים

אודי דקל

שרי החוץ של איחוד האמירויות, בחריין, מרוקו, מצרים, ארצות הברית וישראל התכנסו ל"פסגת הנגב", הראשונה מסוגה שאותה מארחת ישראל, בהמשך לפסגת שארם שנערכה בשבוע שעבר.

הפסגה מתקיימת על רקע הפלישה הצבאית של רוסיה לאוקראינה, שמעוררת חששות ביטחוניים במדינות רבות וגורמת להאמרה במחירי הנפט והמזון, ומתחוללת על סף גיבוש הסכם גרעין בין המעצמות לאיראן. עיתוי הפסגה משקף את ראיית המדינות המשתתפות את האיומים המשותפים שהן ניצבות בפניהם, ובעיקר את אלה שמקורם באיראן - הזוכה מארצות הברית ללגיטימציה, להסרת מגבלות ולשחרור משאבים שישמשו אותה להמשך

פעילותה החתרנית ומערערת היציבות באזור. מקור דאגה נוסף היא התפיסה הרווחת באשר להתרחקותה של ארצות הברית מהאזור והשלכותיה. תכלית הפסגה לא הוגדרה במכון במדויק, אך עיקרה הוא יצירת בסיס לניווט משותף במציאות הגלובלית והאזורית החדשה, ובכלל זאת:

א. גיבוש שיתוף פעולה מול איראן, מעין קואליציה ביטחונית אזורית (MESA). כמו שהמערב התאחד מול רוסיה וברית נאט"ו ליכדה שורותיה, כך מדינות ערב הפרגמטיות מתאחדות עם ישראל נגד איראן.

ב. התארגנות מול מצב עולמי חדש, המתאפיין בתחרות גוברת בין המעצמות, כאשר בשלב זה הזירה העיקרית היא באירופה. התפתחות זו מחזקת את מגמת היציאה של ארצות הברית מהמזרח התיכון ומותירה וואקום שבמסגרתו תוכל איראן להגביר התערבות והשפעתה ברחבי האזור. לפיכך, נדרש להקדים מהלך בסגירת הוואקום, עד לכדי נכונות להירתם לשיקום סוריה, כפי שנרמז בביקור שערך הנשיא אסד באיחוד האמירויות.

ג. התייצבות מאוחדת מול ארצות הברית, הדורשת ממדינות האזור לבחור צד מול התוקפנות הרוסית בעימות באוקראינה. זאת, בעוד ארצות הברית בוחרת לכונן הסכם - לא אפקטיבי וזמני - עם איראן, שהיא השחקן התוקפן במזרח התיכון, ואף מוכנה לתת הכשר למשמרות המהפכה האיראניים. המסר לווינגטון: "גם עליך לבחור צד!"

ד. דרישה מממשל בידן להמשיך בתמיכה ב'הסכמי אברהם' (ירושתי החיובית היחידה של ממשל טראמפ) כדי להעמיקם, להרחיבם ולקדם במסגרתם נושאי ביטחון אזורי, אנרגיה, טכנולוגיה, כלכלה ועוד.

גם פיגוע הרצח שאירע בחדרה ערב הפסגה לא יפגום בסמליות רבת החשיבות של הפסגה, שבין היתר מדגישה את ירידתו הרשמית של הנושא הפלסטיני מהבמה האזורית. העולם הערבי מקבל את ישראל למועדון בלי התניות. ישראל זכתה בהזדמנות נוספת להפגין כי היא משחקת ב"מגרש של הגדולים" - מתווכת בין פוטין לזלנסקי וגם בין מדינות ערב לווינגטון, כשהיחסים המיוחדים בינה לבין ארצות הברית תורמים לדימוי שהדרך לווינגטון עוברת בירושלים (הגם שלא ניתן לקיים את הפסגה בבירת ישראל מפאת רגישויות ידועות).

בשלב זה מתמקדת פסגת הנגב בדימויים: המדינות המשתתפות חותרות להעביר מסר של התארגנות משותפת לנוכח אתגרים משותפים. גם ארצות הברית מבקשת להפגין מחויבות ליציבות ולבעלות בריתה באזור. בפועל מדינות האזור אינן יכולות למנוע את הסכם הגרעין ונרתעות מלהתעמת צבאית עם איראן, למעט ישראל; החותמים ממשיכים להכות בסעודיה ובאמירויות ללא מענה אפקטיבי מצידן; על אף בקשת ווינגטון, מדינות המפרץ בוחרות

שלא לשאוב דלק לטובת המערב. שאלה פתוחה היא הנחישות והיכולת של משתתפות הפסגה לתרגם הבנות שיושגו למדיניות אפקטיבית.

מוקדם להספיד את מעורבות ארצות הברית במזרח התיכון

עודד ערן

מאז כניסתו של הנשיא ברק אובמה לבית הלבן ב-2009, המזרח התיכון מקונן על נטישת ארצות הברית את האזור, ומדינות מפתח באזור נוטות לתלות חלק מהמשרבים והבעיות שפקדו אותו בשני העשורים האחרונים בהיעדר נוכחות אמריקאית נחרצת בו. בראייתן, אי-ההתייחסות האמריקאית לצד המשטר במצרים בתחילתו של "האביב הערבי" ונגד השימוש בגז שעשה המשטר הסורי נגד אוכלוסיית סוריה עצמה, וכמובן עמדת ממשל בידן לגבי תכנית הגרעין האיראנית והתבססות איראן חלקים מהאזור - כל אלה התפרשו כעדידות למדיניות אמריקאית המבקשת לצמצם נוכחות והשקעה באזור. לכך יש להוסיף אמירות אמריקאיות ברורות על אודות אסטרטגית הביטחון של ארצות הברית, שבמרכזה ההתמודדות עם שתי היריבות - סין ורוסיה.

ואכן, היבטים מסוימים בהתנהלות הגלובלית האמריקאית ובמיוחד בשנות כהונתו של הנשיא טראמפ, יצרו במזרח התיכון וגם באירופה תחושת היעדר שותף אמריקאי בהתמודדות עם סוגיות אסטרטגיות חיוניות. פרדוכסלית, דווקא תחושות אלו סייעו לממשל טראמפ בין השאר לקרב מספר מדינות ערביות לישראל, מתוך הבנה כי צמצום המחויבות האמריקאית מצריכה שותפויות חדשות והתנערות ממשקעי עבר, כמו ביחסים עם ישראל או עם טורקיה.

מוקדם עדיין להעריך את השפעותיה של הפלישה הרוסית לאוקראינה והשלכותיה על התפתחות הסדר העולמי. עם זאת, בשלב זה ניתן להעריך שניחתה מכה קשה על ניסיון של סין ורוסיה לייצר סדר עולמי חדש תוך יצירת אתגר למעמדה הבינלאומי הבכיר של ארצות הברית.

לכן, את "פסגת הנגב" יש לראות כניסיון, לא מתואם בהכרח, של המדינות המשתתפות לנצל את שובה של ארצות הברית להנהגת הסדר הקיים כדי לקדם אינטרסים משותפים, אך גם ייחודיים של כל אחת מהן. בצד הרצון להאריך את "שעתו היפה" של הנשיא בידן, הממשל האמריקאי יבקש להסביר את מדיניותו בנושא הגרעין האיראני ולשכנע את החוששים ממנה, לגייס סיוע במימוש הסנקציות המוטלות על רוסיה על ידי הגדלת התפוקה והיצוא של נפט וגז טבעי, וגם לעודד התקדמות בסוגיה הישראלית-פלסטינית (הגם שהפלסטינים לא הוזמנו לפסגה וחלקם אף מגנים אותה). מתוך רצונה למצב את עצמה כמעצמה הבכירה, בעלת אחריות ליציבות הגלובלית, סביר להניח שארצות הברית תטה אופן קשובה לדאגות המדינות באזור בתחום אספקת מוצרי מזון בסיסים.

במסגרת הפסגה, מצרים צפויה לחדש את ראייתה בעיני הממשל האמריקאי כנדבך מזרח תיכוני חשוב, ומדינות המפרץ ישאפו לקבל עדות למחויבות האמריקאית לביטחונן, לקשר בין לבין ישראל ולקשב האמריקאי לסוגיות המרכזיות של האזור.

אין ספק שדוד בן גוריון, מנהיגה הראשון של מדינת ישראל הקבור לא הרחק ממקום הפסגה, היה נדהם לו חזה בה ובדרך הארוכה שעשו היחסים בין ישראל לבין מדינות מפתח באזור. וכעת, ישראל תבקש גם סיוע אמריקאי בהמרצת תהליך הנורמליזציה האזורית.

ההיבט האיראני

סימה שיין

"פסגת הנגב" היא בראש ובראשונה תרומה משמעותית לביטחון הלאומי של מדינת ישראל. הפיכתה הפומבית של ישראל לחלק מהמרקם האזורי ולציר מרכזי בשיתוף הפעולה בין מדינות ערב הסוניות, מחזקים כשלעצמו את מעמדה הן מול גורמים עוינים, ובראשם איראן, והן מול ארצות הברית, הרואה ביחסים המתגבשים במישור האזורי במזרח התיכון נכסיות גם עברה.

שורת אינטרסים משותפים, חלקם ברורים זה מכבר וחלקם התפתחו בשנים האחרונות, מהווים את הבסיס לפסגת שרי החוץ, המהווה המשך לפסגת הנשיאים שהתקיימה באחרונה בשארם אל שיח'. הסוגיות המרכזיות שעל סדר היום בפסגת הנגב יהיו באיום האיראני - התקדמות תכנית הגרעין כמו גם מדיניותה האזורית של איראן; במלחמה באוקראינה, המציבה בפני המחנה הפרו-אמריקאי צורך לשקול את מדיניותו מול רוסיה וסין; קשיים בילטרליים של חלק מהמדינות הסוניות מול ארצות הברית; וכן אינטרסים כלכליים משותפים.

האיום האיראני הינו ללא ספק מכנה משותף ברור ומוחשי לכלל משתתפי הפסגה. אולם גם כאן הדגשים שונים במקצת; מצד אחד, ישראל רואה בסוגיית הגרעין את האיום האסטרטגי החמור ביותר מבחינתה, ולכן מתייחסת בדאגה לאפשרות כי ההסכם המתגבש עם איראן אכן יסיג לאחור מספר רכיבים בתכנית הגרעין, אך לא ימחק את הידע הרב שאיראן צברה בשלוש השנים האחרונות, ובה בעת יסגור מבחינת וושינגטון את הנושא לשנים הבאות. המדינות הערביות הסוניות רואות בדאגה רבה יותר את המדיניות האזורית של איראן וחוששות כי חזרה להסכם הגרעין תצמצם את העיסוק האמריקאי באיראן ובמדיניותה ותאפשר לטהראן יד חופשית יותר לסייע לבעלי בריתה באזור ולקדם באמצעותם את השפעתה בו, כולל בחתרנות תחת המשטרים הקיימים.

מנגד, באיראן עוקבים בדאגה אחר ההתבטאויות בעניין מערכת הגנה אזורית נגד טילים וכתב"מים. היתרון הצבאי המרכזי של איראן הינו היכולת לפגוע במדינות המפרץ ובישראל ולאיים על הנוכחות האמריקאית בעיראק ובמפרץ באמצעות מערכות הטילים והכתב"ים, שסיפקו לה יכולת הכחשה חלקית למעורבות ישירה בתקיפות. לכן, האפשרות המועלית

ליצור מערכת הגנה אזורית בשילוב ארצות הברית, על יכולותיה הטכנולוגיות הגבוהות, היא תרחיש חמור מבחינת טהרן. בעבר ובעקבות כינון היחסים הפורמליים בין ישראל לאיחוד אמירויות ולבחריין, הזהירה איראן מדינות אלה לבל יאפשרו כל פעילות נגדה משטחן ואיימה בתגובה חריפה. אלא ש תקיפת מתקני הנפט של אראמקו בערב הסעודית באחרונה אך מחזקת את עניינם של כלל המשתתפים בפסגת הנגב לשתף פעולה בהגנה על האינטרסים החיוניים שלהם. מערכת הגנה מהסוג המדובר, שאין לאיראן מענה לו, תעקוף את היכולות האיראניות ואם תמומש אף תחזק את קשרי מדינות המפרץ עם ישראל וארצות הברית - בניגוד מוחלט לאינטרס האיראני.

ישראל ומדינות המפרץ ביחד ומול ארצות הברית

יואל גוז'נסקי

"פסגת הנגב" ההיסטורית היא עדות לא רק לקשרים המתהדקים בין ישראל למספר משכנותיה הערביות, אלא גם לתפקידה בשיכון מתחים בינן לבין ארצות הברית. מתחים אלו החריפו על רקע המלחמה באוקראינה וסירובן של מדינות ערביות ובראשן ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, ליישר קו עם המדיניות האמריקאית ולקחת חלק משמעותי יותר בבידוד המדיני והכלכלי של רוסיה. על אף שמדינות ערב ברובן רואות עדיין בקשר עם ארצות הברית נדבך מרכזי בביטחונן, הן מוטרדות מצמצום הקשב האמריקאי למזרח התיכון בכלל ולבעיות הביטחון שלהן בפרט.

נוסף על כך, מדינות המפרץ חוששות מפני הסכם הגרעין המתגבש עם איראן, שיעצים בראייתן את כוחה של איראן על חשבונן. לא מן הנמנע, כי מדינות המפרץ תהיינה מוכנות לשתף פעולה באופן הדוק יותר עם ארצות הברית בעניין המלחמה באוקראינה - ובלבד שארצות הברית תיענה בחיוב, ולו לחלק מחששותיהן מפני איראן. תרומה הולמת בעיניהן תהיה שיתוף פעולה אופרטיבי ומודיעיני מוגבר עם ארצות הברית וחיזוק יכולותיהן ההגנתיות, בדגש על הגנה מפני טילים ומל"טים.

את הסיבה לחששותיהן של מדינות המפרץ מהסכם עם איראן ממחישות היטב התקפות על ידי שלוחי איראן בתימן נגד ערב הסעודית, שהתגברו לאחרונה. מדינות המפרץ קושרות בבירור בין תרומה אמריקאית להגנתן לבין נכונותן להיענות לדרישה האמריקאית להגביר את תפוקת הנפט שלהן כדי למתן את עליית מחירו.

המחלוקות בין מדינות המפרץ לווינינגטון ניכרות על רקע שינויים במדיניות החוץ של מספר מדינות מפתח ערביות, שעיקרם התאמה הדרגתית לנסיבות משתנות ובראשן התחזקות במעמד רוסיה וסין במזרח התיכון, גם על חשבון ארצות הברית. התפיסה שלפיה לא ניתן לסמוך על ארצות הברית שתיחלץ לעזרת מדינות ערב אם יותקפו על ידי איראן, התחזקה עקב האירועים באוקראינה ומשתקפת גם בכתיבתם של בעלי טורים מרכזיים בעיתונות הערבית.

פסגת הנגב היא עדות לכך שישראל ומדינות המפרץ מיישרות קו לא רק אחת עם השנייה אלא אל מול ארצות הברית. עם זאת, גם אם יינקטו צעדים אמריקאים נוספים לתמיכה בביטחון מדינות המפרץ ומגד תוגבר תפוקת הנפט המצרית – ספקות אשר לעתיד מעורבות ארצות הברית באזור ימשכו, ועמן הצורך של מדינות ערב בגידור סיכונים והזדמנויות.

מצרים חוברת לציר "הסכמי אברהם"

אופיר וינטר

מצרים הייתה המדינה האחרונה לאשר את השתתפותה ב"פסגת הנגב", ולא במקרה. הפסגה אינה תואמת את טעמה הבסיסי של קהיר בכמה מובנים – פומביותה, המעמד האזורי המוביל שניתן בה לישראל כמארחת, וחסרונם הבולט של הפלסטינים. בנוסף, מצרים אומנם בירכה על "הסכמי אברהם" עם הכרזתם, אך הסתייגה מרוחם ושמרה מהם מרחק. כך למשל, לוועידה אזורית בדרג שרים שנערכה באוקטובר האחרון באיחוד האמירויות שיגרה מצרים נציג בדרג זוטרי, ובאופן כללי קימצה בגילויי נורמליזציה רב-צדדיים שחרגו ממסורת העבר.

בהשתתפות המצרית בפסגת הנגב גלומה גם סטייה מהקו המצרי העצמאי בסוגיית איראן, שעומדת במרכז הפסגה. קהיר אומנם רואה בחתרנות איראן ושלוחיה איום על יציבות האזור ועוקבת בדאגה אחר מה שנתפס כהתערערות מחויבותה של וושינגטון לבעלות בריתה האזוריות. כן מקפידה קהיר לגנות את המתקפות החות'יות על ערב הסעודית, שהובילו זה מכבר לעליית מחירי הנפט המורגשים היטב גם אצלה, ולהצהיר כי ביטחון של מדינות המפרץ הינו חלק מהביטחון הלאומי הערבי. בה בעת, מצרים אינה חולקת עם מדינות המפרץ וישראל את אותה תחושת בהילות מול חזרה אפשרית להסכם הגרעין.

ובכל זאת, לאחרונה ניכר שינוי במדיניותה של מצרים, החוברת אט-אט לציר מדינות "הסכמי אברהם" ומתייצבת במרכז הקואליציה האזורית המתהווה. בשבוע שעבר אירחה מצרים את פסגת המנהיגים המשולשת בשרם א-שיח', בהשתתפות הנשיא א-סיסי, ראש הממשלה בנט ויורש העצר בן-זאיד, ובהמשך נעתרה להזמנה הישראלית לפסגת שרי החוץ בנגב, גם אם לאחר התלבטויות והיסוסים.

ברקע לצעדי קהיר ניצבים אינטרסים אסטרטגיים כבדי משקל, בראשם רצונה להסתייע בארצות הברית, במדינות המפרץ ובישראל בהתמודדות עם האתגרים הכלכליים המחרפים שלפתחה עקב המלחמה באוקראינה. מצרים פנתה ב-23 במאוס לקרן המטבע הבינלאומית בבקשה לחבילת סיוע חדשה והיא זקוקה לתמיכה אמריקאית באישורה. מצרים גם מצפה להגדלת התמיכה מצד בעלות בריתה המצריות, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. בנוסף, הנסיבות הנוכחיות מגבירות את האטרקטיביות של מיזמים בילטרליים ואזוריים (בהשתתפות ישראל) בפרט בתחומי האנרגיה, התיירות וביטחון המזון.

מעבר לחשיבות הסמלית בהשתתפותה של מדינה במעמדה האזורי של מצרים בפסגה, ביכולתה למלא תפקיד חשוב בעיצוב ארכיטקטורה אזורית, שתחזק את השפעת הציר הערבי הפרגמטי ותחליש את ההשפעה האיראנית במגוון דרכים: הרחקת איראן מרצועת עזה; קירוב עיראק לירדן ולמצרים במסגרת ברית "הלבנט החדש"; הבטחת השיט בים האדום מול איומי החות'ים בתימן; אספקת גז ללבנון דרך ירדן וסוריה; ואפשר גם – קירוב מחודש של סוריה לחיק העולם הערבי.

עליית מדרגה ביחסי ישראל מרוקו

מור לינק

שר החוץ המרוקני נאסר בוריטה מגיע לביקורו הראשון בישראל לרגל "פסגת הנגב", בתקופה רוויית התפתחויות חיוביות בקשרי ישראל-מרוקו בתחומים רבים. כך, בשבוע שעבר ביקרה במרוקו משלחת צבאית ישראלית רמת דרג, נפגשה עם רמטכ"ל צבא מרוקו וחתמה על הסכם שיתוף פעולה צבאי. גם הפן הכלכלי והפן התרבותי ביחסי המדינות נהנים מהתפתחויות מהירות, ובכללן חתימה על הסכמים, עריכת כנסים והרחבת הטיסות הישירות בין המדינות. בה בעת, האינטרסים של מרוקו שבבסיס השתתפותה בפסגה הם רחבים בהרבה מהקשרים הביטוראליים בינה לבין ישראל.

ראשית, אף כי ניכר ששותפותיה של מרוקו לפסגה – בדגש על ישראל, כמובן – חוששות במיוחד מהאיום שמציבה איראן. בין מרוקו לאיראן לא שוררים יחסי חיבה. בעשור וחצי האחרונים ניתקה מרוקו את יחסיה עם איראן ב-2009 ושוב ב-2018, אז האשים המלך מוחמד השישי את איראן בחימוש חזית פוליסריו, המתנגדת לשליטה המרוקנית בסהרה המערבית. איראן גם מטפחת קשרים עם אלג'יריה, יריבתה של מרוקו.

עם זאת, ראוי לזכור כי האינטרסים של מדינות ערב (בהן מרוקו) ביחס לאיראן אינם זהים לאלו של ישראל, ולכן קשה לצפות בשלב זה להתגבשות מדיניות אזורית אחידה מולה, כפי שניתן ללמוד מהדטאנט ביחסי איחוד האמירויות וערב הסעודית סעודיה עם איראן בשנה האחרונה.

חשובות לא פחות – ומובלטות יותר בכותרות התקשורת המרוקנית – הן הסוגיות הכלכליות, שצפויות גם הן לעלות בדיוני הפסגה. מרוקו, כיתר מדינות המזרח התיכון, מרגישה היטב את השלכות המלחמה באוקראינה. עליית מחירי המזון והאנרגיה צפויה לפגוע בכלכלת מרוקו, שהחלה לגלות סימני התאוששות לאחר מגפת הקורונה. התפתחות זו מתרחשת בעת שמרוקו סובלת מהבצורת החמורה ביותר בעשורים האחרונים, שפגעה קשות במגזר החקלאי והביאה להכרזה של הבנק העולמי על מתן הלוואה על סך 180 מיליון דולר שנועדה לתמוך בחקלאות במדינה.

בנוסף, מרוקו מעוניינת להמשיך ולחזק את יחסיה עם ישראל וארצות הברית, בין היתר על מנת לחזק ולאשרר את מדיניותה בסוגיית סהרה המערבית, שזכתה להכרה אמריקנית כשטח בריבונות מרוקו בתמורה לנרמול היחסים עם ישראל.

בה בעת, יוזכר שמרוקו לא נכחה בהצבעה בעצרת הכללית של האו"ם שגינתה את הפלישה הרוסית לאוקראינה. שר החוץ בוריטה אף נפגש לאחרונה עם השליח הסיני המיוחד למזרח התיכון ג'אי ג'ון. השניים דנו בהידוק היחסים בין המדינות, על רקע ההשקעות הסיניות הגוברות במרוקו והצטרפותה ליוזמת החגורה והדרך. נראה אם כך שמרוקו ממשיכה לאותת כי ברצונה לשמור על מדיניות חוץ עצמאית במידת מה מול ארצות הברית.

הפלסטינים מחוץ למגרש

קובי מיכאל

פסגת שרי החוץ בשדה בוקר היא הישג מרשים למדיניות החוץ של ישראל, המוכחת כציר ושחקן מוביל בעיצובה של ארכיטקטורה אזורית חדשה.

במסגרת האזורית המתגבשת ניתן עקרונית לקדם מטרות משותפות לישראל ולרשות הפלסטינית – לחולל שיפור במציאות הכלכלית וברווחת האזרחים הפלסטינים, לתת מענה תעסוקתי הולם לרבים מקרב הדור הצעיר הפלסטיני, המשכיל והמתוסכל, ובה בעת להניח יסודות לאווירה שתסייע לקדם את התהליך המדיני. יתר על כן, ש לשער שהמסגרת האזורית מייצרת לממשלת ישראל, בהרכבה הנוכחי, מרחבי תמרון וגמישות שיאפשרו לה להעביר במסגרת האזורית מהלכים שלא ניתן להעבירם ברמה הביטראלית הישראלית-פלסטינית.

ואולם, ההנהגה הפלסטינית דבקה בהתנגדותה לכל סממן ותהליך של נורמליזציה בין ישראל לעולם הערבי ורואה בהם איום על האינטרסים הלאומיים והאסטרטגיים של הפלסטינים. גם הפניית העורף הערבית להנהגה הפלסטינית, ולמעשה לסוגיה הפלסטינית, ודחיקתה לתחתית סדרי העדיפויות הלאומיים של המדינות הערביות, לא משכנעת את ההנהגה הפלסטינית לשנות כיוון. ההנהגות הערביות, שנציגיהן ייטלו חלק בפסגת שדה בוקר, כבר בחרו: במסגרת השיקולים המדינתיים שלהן, הן מזהות בישראל בעלת-ברית חיונית וחשובה. ובאחרונה נוספה לרכיבי נכסיותה ומעמדה הבינלאומי של ישראל גם יוקרת התיווך של ראש הממשלה נפתלי בנט בין רוסיה לאוקראינה.

גם אם במהלך הפסגה האזורית יועלה הנושא הפלסטיני, יש להניח שיהיה זה ברמת מס שפתיים הכרחי, לא יותר. מנהיגי המדינות הערביות, כמו גם ארצות הברית, מודאגים כיום הרבה יותר מסוגיות אזוריות מורכבות, בפרט פעילותם של איראן ושלוחיה והשפעות אפשריות של מלחמת רוסיה-אוקראינה על המזרח התיכון (דוגמת עליית מחירי הנפט והחיטה). לנוכח ירידת קרנה של הסוגיה הפלסטינית בסדר היום האזורי והבינלאומי, מצטמצם מרחב האפשרויות וההשפעה של הפלסטינים.

את המצוקה חש גם חמאס, שייתכן שיבקש לנצל את חודש הרמדאן כדי לחולל הסלמה ביטחונית בירושלים (תוך הימנעות מהסלמה בזירת עזה), בניסיון לשמר את מיצובו כמגן המקומות הקדושים לאסלאם וכמוביל ההתנגדות המזוינת נגד ישראל, וגם על מנת להביך שוב את הרשות הפלסטינית ולבצר את מעמדו בקרב הציבור הפלסטיני כחלופה לרשות ולפת"ח. מהלך כזה של חמאס ישרת גם את הרשות הפלסטינית, המבקשת להשיב את הסוגייה הפלסטינית לסדר היום העולמי והאזורי באמצעות ערעור המצב הביטחוני, אך מבלי להיתפס כאחראית לכך. לעת עתה ובהינתן המשך הרגיעה בזירה, מנהיגיה מתבוננים בעיניים כלות על פסגת שדה בוקר, הממחישה את המגמה הנמשכת - הסוגייה הפלסטינית אינה עוד חסם בפני התקרבות בין ישראל למדינות ערביות.

ומי לא באה? ירדן

עודד ערן

ירדן לא משתתפת ב"פסגת הנגב", ולא משום שלא הוזמנה. לכאורה, יש לשר החוץ הירדני סיבות להיעדרותו מהמפגש - נסיעתו בשבוע שעבר לשיחות במדינות המפרץ והצטרפותו בעצם יום קיום המפגש לביקור המלך עבדאללה ברמאללה ומפגשו שם עם נשיא הרשות הפלשתינאית, אבו מאזן. אבל מדובר בתירוצים, שקשה להימנע מראיתם כהשתקפות של מערכת שיקולים ירדנית, שלעיתים מובילה להחלטות מוטעות.

אם יש גורם מניע, מכונן ומכריע בהווייה הירדנית, זהו הרכב האוכלוסייה בממלכה, שיותר ממחציתה היא ממוצא פלסטיני, בעוד מקימיה ושלטיה, המהווים מיעוט, מוצאם בשבטים מחצי-האי ערב. וכך, בעוד שבסדר היום הכלל הערבי ירד הסכסוך הישראלי-פלסטיני ממקומו בין הנושאים שבראש סדר היום, על סדר היום הירדני הוא נותר במקום הראשון. בראיית ראשי המשטר ההאשמי בירדן, הסכנה הקיומית החמורה ביותר היא "המולדת [הפלסטינית] החלופית", היינו, הפיכת ירדן לפלסטין.

לעייפות העולם הערבי מהעיסוק בנושא הפלסטיני תרמו כמובן "האביב הערבי", שגרם להתפוררות פנימית בשלוש ממדינות הליגה הערבית; מגפת הקורונה, שהחמירה את מצבן של מדינות ערב שאינן מפיקות נפט וגז; ולאחרונה המלחמה באוקראינה, שגרמה להאמרת מחירי האנרגיה והמזון, ובמיוחד מחיר החיטה. ולצד כל אלו התרחבה הפעילות האיראנית הגרעינית והקונבנציונלית, המאיימת על ביטחונן של מדינות האזור ויציבותו.

התמקדותה הכמעט אובססיבית של ירדן בנושא הפלסטיני מחבלת בפוטנציאל הגלום ביחסים הנרקמים בין ישראל למספר מדינות ערביות, שחלקן הגדול משתתף ב"פסגת הנגב". ישראל אינה יכולה לפתור את מצוקותיה הכלכליות של ירדן, אבל היא יכולה להקל עליה את המחסור הקריטי במים, באספקת גז טבעי, בקליטת יצוא ירדני, ואפילו ביצירת מקומות תעסוקה בענפים מסוימים ובסמיכות לגבול ישראל-ירדן. שיתוף הפעולה הכלכלי בין

ישראל למדינות המפרץ פותח אפשרויות כלכליות נוספות, תוך ניצול מיקומה של ירדן בתווך הגיאוגרפי.

התגובה הרופסת של המשטר ההאשמי ללאימות המילולית של מתנגדים בירדן לנורמליזציה בין ישראל לבין מדינות ערב מוצאת ביטוי לא רק בהצנעת החלקים החיוביים שביחסים עם ישראל, אלא גם בהדרת הרגלים הירדנית ממפגש פסגה אזורי, שאמנם הנושא הפלסטיני לא יעמוד במרכזו אבל יש בו כדי לקדם פתרונות, ואפילו חלקיים, גם לסוגיה זו. ייצוג ירדני על ידי השתתפות של שר החוץ בפסגה, ואפילו לשעות ספורות, הייתה מסייעת לירדן - בלי להזיק לרקמת היחסים העדינה בין המשטר ההאשמי לפזורה הפלסטינית בממלכה עצמה, וגם בין המשטר לבין הרשות הפלסטינית.